

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

להצלחה ולשמירה על חיילנו במלחמה להחזרת החטופים בריאים ושלמים ולרפואת הפצועים

נושא השבוע: צום עשרה בטבת

ההפטרה: "ויחי דבר" (יחזקאל לו)

ג' טבת תשפ"ה 1558 (שנה ל')

פרשת ויגש

אחינו בית ישראל שמעו: צום העשירי (צום עשרה בטבת) יחול ביום שישי
יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה. וכן יום זה הוא יום הקדיש הכללי לקדושי השואה הי"ד
תחילת הצום: 5:39 [עמוד השחר] סיום הצום: 5:08 [בערב]
האשכנזים לא נהגו להכריז על אף תענית (שו"ע הכמ"א סי' תקנ ס"ז)

"ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני" (במד', יז)

פרשת "ויגש" נקראת פרשת הגלות וכתב השל"ה הקדוש כי ודאי גלגול המועדים של כל השנה, הן מועדי ה' והן ממועדי דרבנן או סדר התעניות בכולן יש שייכות לאותן פרשיות שחלות בהם כי הכל מיד ה' השכיל ולכן ברוב הפעמים נקראת פרשת ויגש לפני צום עשרה בטבת.

אומר האר"י ז"ל כי גלות מצרים היא הגלות העיקרית לכל שאר הגלויות, ממנה הסתעפו לאחר מכן 4 גלויות: בבל, מדי, יון ואדום. ה"מגלה עמוקות" נתן בו רמז "ויגש" ר"ת ו-וירא י-יוסף ג-גלות ש-שכינה, ועל זה נאמר: "ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני", כי בשמו של יהודה ישנו שם השם והאות ד- מרמזת על 4 גלויות, להורות כי עימנו ה' בכל 4 הגלויות.

"כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וזטאתי לאבי כל"

"הימים" (מה, לב)

צום "עשרה בטבת", היום בו נבוכדנצר מלך בבל הקים מצור סביב ירושלים, מצור שהביא לאחר כשנתיים וחצי את חורבן ירושלים ובית המקדש ויום תשעה באב המר.

הגלות והחורבן נבעו מעוון שנאת חנם, מפרוד לבבות בין איש לרעהו והרפואה לחטא זה היא אהבת חנם מתוך אחדות ישראל. מטרתו הרוחנית של המצור היתה ליצור מציאות של אחדות וערבות בעם ישראל כי במצור אין יוצא ואין בא, כולם נמצאים יחד באותה צרה...

הפרשה מספרת על יהודה ש"ערב את הנער" - בנימין כדי שיוכל להחזירו בשלום לבית אביו כפי שהתחייב ואומר: "כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי..." זו העת להתחזק באהבת ישראל שתתקן את סיבת הגלות ותחיש את בוא הגאולה, בקרוב ממש.

השקפת היהדות

ההתחלה קובעת....

מובא ב"בית יוסף" [לרבי יוסף קארו] (סי' תקנ ס"ג) בשם אבודרהם: אם היה עשרה בטבת חל בשבת היה צריך לצום בשבת כמו ביום הכיפורים (כשחל בשבת) לפי שכתוב על צום זה במקורות "בעצם היום הזה", כמו שנאמר על יום הכיפורים, בניגוד לשאר הצומות (כולל תשעה באב) שלא צמים אותם בשבת אלא הם נדחים שנאמר בנביא יחזקאל (כד, א-ב): "בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה".

בדרך כלל בתנ"ך הביטוי "בעצם היום הזה" מופיע באירועים משמעותיים ומיוחדים כגון: כניסת נח אל ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 4:50-4:55 * סוף זמן ק"ש 8:42-8:43

כניסת שבת: 4:30

יציאת שבת: 5:22

יציאת שבת: 5:52

התיבה (בראשית ז, יג), יציאת מצרים (שמות יב, יז; מא, נא) מדוע התחלת המצור (עשרה בטבת) כה משמעותית? הרי לכאורה העיר ירושלים המשיכה להתקיים עוד זמן רב? אך כשנתבונן במה שאירע אז בירושלים נראה שחטאו ישראל ואמרו שלום עליך נפשי וכשראו את האויב צר על העיר ומלך בבל עומד להיכנס בשערי ירושלים, היה עליהם להתעורר ולהפסיק רוע מעלליהם ולהתאסף בבתי כנסיות ולבקש רחמים מהשם יתברך ולשוב בתשובה שלימה ואז ודאי היה הקב"ה מקבל את תשובתם ומבטל מעליהם את הגזירה המרה של החורבן, אך הם לא רגו שלא עשו כן אלא עוד הרגו את זכריה הנביא והקניטו אל ירמיהו הנביא וסמכו על כוחם ועל זה נגרם החורבן הנורא. ועל זאת אנו מתענים על שעמדו במרדס כשכבר ראו את החורבן ממשמש ובא לנגד עיניהם. מכאן מתברר שנקודת הראשית קרי תחילת החורבן היא משמעותית ביותר שיכלה למנוע את ההמשך. גם בימינו כאשר אנו רואים התנהגות לא מוסרית, פרצות בענייני צניעות או בעיות אחרות בתחומים אחרים עלינו לא להזניח אלא לטפל ולהתחזק ולחזק את הקדושה והטהרה ולדעת שנקודת הראשית באה לאותת לנו ולהזהירנו שנתחזק ובזה נוכל למנוע את החורבן והפורענות שלא יבוא.

מעשה שהיה

גודל חשיבות 'בין אדם לחברו'

הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל כיהן כראש ישיבת "באר יעקב", הוא לקח על עצמו חובות גדולים לטובת הישיבה ונאלץ בעקבות כך לטוס לחו"ל כדי לאסוף כסף למענה. אמרו לו שיש מיליונר גדול בשם אייזיק וולפסון שהיינו בעל לב רחב מאד, והוא עומד לימין מוסדות תורה ותורם להם בנפש חפצה וביד נדיבה. רבי משה שמואל הגיע להתפלל בבית הכנסת שבו התפלל אותו מיליונר. הלה חש מיד שמדובר באיש מורם מעצם, משכמו ומעלה מעל עשרות המשולחים המגיעים אליו מדי יום. לרב משה שמואל הייתה קבלה [על פי דברי המשנה ברורה] לומר את תפילת 'עלינו לשבח' מתוך הסידור, לאט מילה במילה כי פמליה של מעלה מסתכלת עליו איך הוא אומר אותה, והיא שומרת על כל התפילה שלא יחטפו אותה המזיקים ומלאכי החבלה.

המיליונר וולפסון סיים את התפילה וניגש לרבי משה שמואל וברכו בברכת "שלום עליכם", אולם הוא היה עדיין באמצע "עלינו לשבח" ורמז שאין באפשרותו לדבר עימו, היו שניסו ללחוש לו באוזן: "וולפסון בא אליך, כנראה שהתפעל ממך ואתה רומז לו, לא עכשיו!!!, אח"כ תצטרך להפעיל הרבה קשרים כדי לקבוע אתו פגישה, הרי אין איסור למהר באמירת 'עלינו לשבח', זה רק מנהג טוב ואתה הרי נסעת בשביל הישיבה, אתה יכול לקבל ממנו עכשיו מיליון דולר שיורידו מעליך את כל החובות ותוכל לשבת בשקט במקום להתרצץ מנדיב לנדיב ולהתבונן, תמהר ותלחץ את ידו!", אך רבי שמואל החליט: קבלה זו קבלה ולא אוותר עליה, והמשיך לומר אותה לאט ובכוונה עד סופה. להפתעתו וולפסון ניצב עדיין ממתין לו, הוא ניגש וביקש את סליחתו: "לא יכולתי לענות כי באמצע 'עלינו לשבח' איני עונה". השיב לו וולפסון: "אני רוצה לומר לך שאתה ראש הישיבה הראשון שמגיע אלי והכסף אצלו בעדיפות שניה, אצלך ראיתי לראשונה שיש משהו חשוב יותר מכסף, תפילת 'עלינו לשבח' מעל הכסף... מהיום והלאה אינך צריך להסתובב יותר על פתחם של נדיבים, אני מקבל על עצמי בעז"ה להיות התומך בישיבה שלך". מה שהיה נראה "כשטות נוראה", כאיבוד מיליונים בידיים, התברר כעוגן הצלה, כי מי שחי עם הקב"ה וממשיך לעבוד אותו בכל מצב בלי לעשות חשבונות של משתלם לי או לא משתלם, בסופו של דבר רק מרוויח!!!

בישיבת "באר יעקב" למד בחור שסבל מבעיות נפשיות ר"ל. הבחור רצה מאד לשמש את ראש הישיבה, וכיוון שנדנד החליטו לתת לו תפקיד: שיהיה הממונה להביא לראש הישיבה את המעיל לאחר תפילת מנחה, לא היה קץ לאושרו של הבחור. רבי משה שמואל היה באמצע 'עלינו לשבח' והבחור עמד אכן עם המעיל בידו שהוא מוכן ומזומן להגישו לראש הישיבה. משראה שראש הישיבה לא מסתובב אליו הוא דפק על ידו, הבחורים שעמדו בסמוך וראו זאת פנו לבחור: "השתגע? אתה לא יודע שלא דופקים לראש הישיבה על היד? הוא לא חבר שלך". בשניה אחת מהירה הסתובב רבי משה שמואל לכוונו של הבחור כדי למנוע את המשך הטפת המוסר ואמר לו: "רצית להביא לי את המעיל? באמת תודה רבה לך, ובזכות השירות שעשית למעני, השם יתברך יברך אותך בכל מילי דמיטב" ולקח

ממנו את המעיל והחל לומר את 'עלינו לשבח' מהתחלה, ובכך לימד אותנו שיעור מוסר נפלא: כשעל הפרק עומדים מליון דולר לא מפסיקים ב'עלינו לשבח', אבל כשיש עניין של בין אדם לחברו מפסיקים.

"אהבת חינוך" שהחזירה בתשובה

אברך כולל נזקק למוניטין, הוא הרים ידו ועצר מונית שהזדמנה לו ונכנס. בדרך החל הנהג המרוגז לשפוך קיתונות רותחין. על מי? על כולם. על המשרד האוצר ועל הממשלה, על מס הכנסה ועל כל הציבור במדינה ועל... אחר כך נזכר בזהותו של הנוסע ועבר גם אליו: "וגם הדתיים, כולם גנבים, והממשלה נותנת את כל הכסף של המדינה לדתיים". האברך, לא השיב מילה, שהרי לא יועיל להסביר לאדם שספג רעלים במשך שנים מהתקשורת, תחת זה חשב איך יוכל לעזור לקשה יום זה שהגיע למצב זה שלא "באשמתי". בתום הנסיעה, במקום לצאת מהמונית נשאר לשבת ואמר שני משפטים בלשון רכה: "שמע, ידידי, לפעמים יש ימים קשים לפעמים יש גם תקופות קשות אבל, זה עובר, יבואו גם תקופות טובות יותר, ואתה תשמח, בינתיים, תתאפק ותדע שה' יכול לשנות לך את המצב ברגע", אמר שלום מנומס ויצא. הנהג הביט אחריו בתימהון: "אנשים משונים הם הדתיים, במקום לנוזף בי על מילותיי הבוטות ולהשיב לי כגמולי שצעקתי עליי במשך שעה, יושב הוא רגוע ומדבר בשלוה על אלוקים..." והמעשה חלף ונשכח לו והוא לא היה נזכר בו אילולא מה שקרה לאחר שנה... לאחר כשנה, שוב נזדמן לו לעצור מונית ונעצרה מונית של תיירות והוא שאל: "מחיר רגיל?", "כן" השיב הנהג, והוא נכנס. והנה הוא רואה נהג מזוקן כשכיפה מונחת לראשו, הוא הביט בנהג ואף הנהג הביט בו..

ופתאום, התנפל עליו והנהג החל לחבקו ולנשקו "אתה" הוא צעק, "אתה..."

הוא נבהל ורצה לברוח, אלא שהנהג הקדימו ואמר לו: "אתה הצלת את חיי, שמע, לפני שנה הייתה לי תקופה קשה מאד ואז בדיוק אתה עלית, ואני צעקתי והשמצתי ואתה אמרת שאלוקים יכול לשנות הכל וירדת... ואז ביקשו ממני זוג תיירים נסיעה, מובן שהסכמתי כי תיירים זה כסף.. הם אמרו שהם מחפשים נהג שמכיר טוב את הארץ לשבוע של טיולים. מובן שהצעתי את עצמי וכך טיילנו שבוע, הם נהנו מאוד ושילמו יפה. לקחו כתובת וטלפון, והודיעו לחבריהם השונים וכך הפכתי להיות לנהג מבוקש והכל בזכותך, ראיתי שה' יכול להפוך את העניינים ברגע ומאותו רגע הפכתי גם אני לבעל תשובה..."

הלכות עשרה בטבת שחל ביום שישי

פינת ההלכה

א. לפני 2450 שנים החל ביום זה המצור על ירושלים כשבעקבותיו נחרב בית המקדש [הראשון]. והכל מתענים ביום זה מפני הצרות שאירעו בו, כדי לעורר ולפתוח הלבבות לדרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ולמעשה אבותינו שהיו כמעשינו עתה ובזכרון דברים אלו נשוב להיטיב את מעשינו (משנ"ב סי' תקנ"א, ב).

ב. יום זה אסור באכילה ושתייה ומותר בסיכה, נעילת נעלי עור ואישות. ורחיצה מותרת (ש"ע ס"א-ב) אפילו בחמים (חז"ע לרבע תעניות עמ' כא). וגם המחמירים ברחיצה, השנה שחל ביום שישי מותר להם לרחוץ בחמים לכבוד שבת (משנ"ב סי' תקנ"א, ב). ומותר בתספורת וגילוח וקיצוץ ציפורנים כרגיל (פסקי תשובות סי' תקנ"א).

ג. הכל [בנים מגיל 13 ובנות מגיל 12 (נא"ה"ל ס"א)] חייבים לצום בתענית זו ואסור לפרוץ גדר (ש"ע ס"א), וכן חתן וכלה [בתוך 7 ימים לחופה] ואבי הבן, הסנדק והמוהל חייבים לצום (נכ"ה סי' תקמ"ט ס"ק ט"ז).

ד. אלו פטורים מהצום: [אוכלים כרגיל אך ללא ממתקים ותפנוקים]: קטנים, חולה שאין בו סכנה [כגון: חולה שנפל למשכב], זקן תשוש כח [שיש לו צער גדול מהתענית], מעוברות [מחודש שלישי ומעלה או קודם אם סובלת ממחשורים, הקאות וחולשה] אשה שילדה או הפילה בתוך 30 יום אפילו אינה מניקה, אבל אחרי 30 יום מהלידה דווקא כשמניקות בפועל פטורות מלצום, אבל אם הפסיקו להניק [או מפלת] והן בתוך 24 חודשים ללידה חייבות לצום, אא"כ מרגישות חולשה וצער להמשיך תעניתן אזי די להן בתענית שעות כפי יכולתן (חז"ע עמ' נז-ז).

ה. חיוב התענית הוא מזמן עלות השחר (ש"ע סי' תקס"א) מכל מקום הישן [אפילו שלא על מיטתו (משנ"ב ס"א) אלא ע"ג שולחן וכי"ב (חז"ע עמ' יז)] שנת קבע [מחצי שעה ומעלה (פסקי תשובות סי' ד ס"י, כה"ח סי' ד ס"ק נה)] בליל התענית הרי כבר אז מתחיל להתענות (ש"ע סי' תקס"ד ס"א), אבל אם ישן בתחילת הלילה במשך כמה שעות ועדיין לא אכל ארוחת ערב והתעורר, מותר לו לאכול ארוחת ערב אף שלא עשה תנאי, שמסתבר שלא קיבל עליו את התענית עד שיאכל ארוחת ערב (חז"ע עמ' יז).

ו. אם התנה קודם שהלך לישון שבדעתו לקום קודם עמוד השחר לאכול ולשתות, מותר לו לאכול

ולשתות עד עמוד השחר (ש"ע סי' תקס"ד ס"א).

לספרדים: צריך תנאי גם אם רוצה רק לשתות (משנ"צ ס"ק ו) אך אם שכח להתנות וקם קודם עלות השחר וחש צימאון, המקל לשתות [קודם עלות השחר] יש לו על מה לסמוך ובפרט אם הוא רגיל לשתות בכל לילה (חז"ע עמ' יא).

לאשכנזים: אם רוצה לקום רק כדי לשתות אינו צריך תנאי (הרמ"א שם).

ז. אם התחיל לאכול בתוך חצי שעה לפני עמוד השחר [עמוד השחר = 5:39] אין לאכול סעודת קבע, אלא פחות מכביצה (= 54 גר') לחם או מזונות, ושאר מאכלים אפילו יותר (ש"ע סי' כט משנ"צ ס"ק כז, הלכה ברורה (דוד יוסף) ח"ה סי' פט ס"כח).

ח. במקום צורך יש להקל לשטוף פיו במים בקומו משנתו בבוקר ולצחצח שיניו במשחת שיניים ובלבד שיזהר שלא להכניס לפיו יותר משיעור רביעית מים (= כחצי כוס חד פעמי) בבת אחת וכן יכופף ראשו שלא יבלע כל שהוא מן המים ויפלוט הכל (חז"ע עמ' כח). [במקום צורך = כשקשה לו ביותר שלא לשטוף פיו או למי שיש ריח בפה אם אינו מנקה] (תורת מועדים פ"א ס"יא).

ט. אדם בריא שמתענה אך עליו לבלוע כדורים או לשתות תרופות נגד מיחושי ראש חזקים וכדו', מותר לו לבלעם בלי מים כל שאין בהם טעם ערב לחיך, [אבל אם החיך נהנה מהם אין להתיר אא"כ יעטפה בניילון שאז יהיה מותר לבלעה] ואם אי אפשר לבלוע הגלולה בלי מים מותר לו לבלועה עם מעט מים. (חז"ע עמ' ל-לז, ילקו"י ארבע תעניות ס' תקנ ס"מה). ואם הגלולות הן לצורך רפואת חולי פנימי וכיו"ב יש להקל בכל אופן, ואם קשה לו לבלעם רשאי להקל אף עם מעט מים ויזהר שלא ישתה רביעית בבת אחת (תורת מועדים ס"יג).

י. מי ששכח ובירך ביום התענית על דבר מאכל או משקה יטעם ממנו כדי שיהנה גרונו, שלא תהיה ברכתו לבטלה. (יבי"א ח"ב חיו"ד סי' ה' ס"ק ו).

יא. יש להקל לבעלי מסעדות וקיוסקים לספק מצרכי מזון לאוכלים ושותים ביום התענית, מכל מקום נכון שיתלו שלט גדול במסעדה במקום בולט "היום יום צום" (חז"ע עמ' ל ס"יד).

יב. **לספרדים** השרוי בצום יכול לטעום מהתבשיל לדעת אם חסר בו תבלין או מלח עד כדי שיעור רביעית (רבע כוס מים) ובלבד שיפלוט הכל, שהטעימה כאן אינה בכלל אכילה ושתיה האסורים (ש"ע סי' תקס"א חז"ע עמ' כז). **והאשכנזים** מחמירים בזה בכל תענית (הרמ"א סי' תקס"א, ילקו"י סי' תקנ ס"מד, שיערי נחמה לגר"י טעמ"ז עמ' טז). והשנה שהצום חל ביום שישי היות ויש מצוה לטעום ממאכלי שבת כדי לתקנם לשבת לכל הדעות מותר לטעום [כנ"ל] (שיערי נחמה שם, שש"כ לגר"י נויבירט פ"מז ס"א, הרמ"א שם משנ"צ סי' תקס"ב ס"ק ו).

יג. במנחה של הצום קוראים בפרשת "ויחל" (סי' תקנ ס"ג בהרמ"א, חז"ע ארבע תעניות עמ' קג) ואף יוצאי מרוקו ינהגו כן בארץ ישראל (חז"ע שם) ואומרים "עננו" בתפילת 18, אבל אין אומרים וידוי ונפילת אפים לפי שהוא ערב שבת אחרי חצות (משנ"צ ס"ק יא). ויש להימנע מלאחר להתפלל מנחה אחרי השקיעה שיש בזה זלזול בכבוד שבת [אע"פ שאם נמשכה לאחר השקיעה אומרים "עננו" ו"ויחל"] (דבר יהושע לגר"י אהרנברג ח"ג אור"ח סי' סג הוצא בפסקי תשובות).

יד. מי שאינו מתענה [וה"ה שיודע שלא יסיים את הצום] (תורת מועדים עמ' קו) לא יהיה שליח ציבור ולא יעלה לתורה לקריאת פרשת "ויחל" ביום הצום, ואם הוא כהן יחידי יצא מביה"כ ויקרא לתורה לישראל שמתענה במקומו וה"ה ללוי או לישראל אפילו קראו לו ואינו מתענה ירד ויעלו מתענה אחר במקומו, ולא ישא כפיו במנחה, (ש"ע סי' תקס"ב ס"ה-ה' כה"ח ס"ק עז וילקו"י). לכתחילה יש לעלות כהנים לדוכן במנחה רק בתוך חצי שעה לשקיעה [שקיעה=4:56] ולפני כן לא יעלו, אבל אם עלו לא ירדו (בא"ח א' פ' תאוה ס"כג) אבל לפני פלג מנחה (4:05) אין לעלות כהנים כלל, ויש למחות בנוהגים כן (הליכות עולם ח"א עמ' רכז).

טו. בבית הכנסת אף אם אין עשרה צמים אלא שישה שהם רוב מניין, והשאר פטורים מלצום כגון: חולים, יכול שליח ציבור לומר "עננו" בברכה בתפילת עמידה, ויכולים להוציא ספר תורה לקריאת פרשת "ויחל" (חז"ע עמ' פ ס"ו).

טז. נוהגים לתת צדקה לעני במנחה של יום התענית [כדי שיהיה לו כסף לאוכל לשבור הצום] (חז"ע עמ' מז). והשנה שחל ביום שישי יקדים לתת בשחרית ולא במנחה.

יז. ישמור עצמו מכעס כל השנה ובפרט ביום התענית (כה"ח סי' תקמ"ט ס"ק יא).

יח. סיום הצום הוא בצאת הכוכבים (אחרי הקידוש) (ש"ע סי' תקס"ב ס"א) אף השנה שחל מוצאי הצום בליל שבת (ש"ע סי' רמ"ז ס"ד, חז"ע עמ' טו, הרמ"א שם פסקי תשובות סי' רמ"ט ס"ז), ואם קיבלו הקהל שבת מבעוד יום יש להם להמתין ולקדש רק אחר צאת הכוכבים (ילקו"י מועדים עמ' תקפח). וגם בצאת הכוכבים אין לאכול ולשתות או אפילו לטעום עד שיעשו קידוש (ש"ע סי' רע"א ס"ד).